

משנה מסכת מכות פרק ג משנה טז

רבי חנניה בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר (ישעיה מ"ב) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר

ישעיהו פרק מב פסוק כא

יקוק חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר

רמב"ם על משנה מסכת מכות פרק ג משנה טז

מיסודות האמונה בתורה שאם קיים האדם מצוה משלש עשרה ושש מאות מצות כראוי וכהוגן ולא שתף עמה מטרה ממטרות העולם הזה כלל, אלא עשאה לשמה מאהבה כמו שביארתי לך, הרי הוא זוכה בה לחיי העולם הבא, לכן אמר ר' חנניה כי מחמת רבוי המצות אי אפשר שלא יעשה האדם אחת בכל ימי חייו בשלימות ויזכה להשארות הנפש באותו המעשה. וממה שהמורה על היסוד הזה שאלת ר' חנניה בן תרדיון מה אני לחיי העולם הבא, וענהו העונה כלום בא לידך מעשה, כלומר האם נזדמן לך עשיית מצוה ראוי, ענה לו שנזדמנה לו מצות צדקה בתכלית השלמות האפשרית, וזכה בה לחיי העולם הבא. ופירוש הפסוק ה' חפץ לצדק את ישראל למען כן יגדיל תורה ויאדיר

ר' עובדיה מברטנורא מסכת מכות פרק ג משנה טז

לפיכך הרבה להם תורה ומצות - כגון פרשת שקצים ורמשים כדי להרבות שכר כשהן בדילים מהם, אע"פ שבלאו הכי לא היו אוכלין אותן שנפשו של אדם קצה בהן

אליהו זוטא (איש שלום) פרשה יז

רבי חנינא בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' ואומר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר

ויקרא פרק כב פסוק לא

ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אני יקוק

תוספתא מסכת שקלים (ליברמן) פרק ג הלכה יח

ר' חנניא בן עקשיא אומ' אילו ואילו נותנין מחצי כבש ולמטה אלא שהתמידין במערב ומוספין במזרח ושל ראשי חדשים נותנין תחת כרכב המזבח מלמטה

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר מעמדות

ר' חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר אין כאלהינו אין כאדונינו כו' עד אתה הוא מושיענו

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט עמוד א

ואלא עלמא אמאי קא מקיים? אקדושה דסידרא ואיהא שמייה רבא דאגדתא

רש"י מסכת סוטה דף מט עמוד א

אקדושה דסידרא - סדר קדושה שלא תקונה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרגומו והן כעוסקין בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד התורה חביב הוא וכן יהא שמייה רבה מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם

רמב"ם סדר תפילות נוסח הקדיש

קדיש דרבנן כל עשרה מישראל או יתר שעוסקין בתלמוד תורה שעל פה ואפילו במדרשות או בהגדות כשהן מסיימין אומר אחד מהן קדיש בנוסח זה: יתגדל ויתקדש שמייה רבא דעתיד לחדתא עלמא ולאחייא מתייא ולמיפרק חייא ולמיבני קרתא דירושלם ולשכללא היכלא קדישא ולמיעקר פולחנא נוכראה מן ארעא ולא תבא פולחנא דשמיא לאתריה בזיויה ויחודיה וימליך מלכותיה וכו' עד ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן, על רבנן ועל תלמידיהון ועל תמידי תלמידיהון דעסקין באורייתא די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר יהא להון ולכון חנינא וחסדא ורחמי וסייעתא ורווחא מקדם אבוהון דבשמיא ואמרו אמן יהא שלמא וכו', וזהו הנקרא קדיש דרבנן

באר שבע מסכת סוטה דף מט עמוד א

ואיהא שמייה רבא דאגדתא. לכאורה היה נ"ל דנקט דאגדתא דוקא, לאפוקי על שמעתתא דהיינו הלכות דינין ואיסור והיתר וטומאה וטהרה אין אומרים קדיש דרבנן, כיון שאין נקבצין כל העם אפילו עמי הארץ לשמוע דרשא בשמעתא כמו באגדתא, כדאיתא לעיל בפרק אלו נאמרין (לעיל מ, א) רבי אבהו דרש באגדתא רבי חייא בר אבא דרש בשמעתא, שבקוה כולי עלמא לרבי חייא בר אבא ואזול לגביה דרבי אבהו כו', וכל עצמו לא אמר (בעמוד זה) ואלא עלמא אמאי קא מקיים איהא שמייה רבא, אלא משום כיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ, ויש כאן שתים תורה וקידוש השם, והוי דומיא לקדושה דסידרא שכל ישראל שוים בו דאפילו עמי הארץ מבינים אותו, ולכן הוא חביב כדפירש רש"י (ד"ה אקדושה דסידרא)

ויגעתי ומצאתי און לי בפירוש המשניות להרמב"ם ז"ל בסוף פרקי אבות (פ"ו מ"א), וז"ל ר' חנניא בן עקשיא אינו מן הברייתא אלא סיוס נאה הוא, ונהגו העם לאמר בסיים הפרקים, לפי שאין אומרים קדיש דרבנן על המשנה אלא על האגדה שאמר מר ואיהא שמייה רבא דאגדתא עכ"ל. אמנם הרמב"ם גופיה כתב להפך בחבורו בסדר תפלה בנוסח הקדיש (הלכה א'), וז"ל קדיש דרבנן כל עשרה מישראל או יותר שעוסקין בתלמוד תורה שעל פה ואפילו במדרשות או בהגדות, כשהן מסיימין אומר אחד מהן קדיש דרבנן כו' עכ"ל. נראה מדבריו הא דנקט כאן דאגדתא לרבותא אפילו דאגדתא וכל שכן דשמעתא דחביב טפי. ונ"ל טעמיה דהרמב"ם הוא מדתנן בפרק כל כתבי (שבת קטו, א) שאין קורין בכתובים בשעת בית המדרש מפני ביטול בית המדרש, ופירש רש"י (ד"ה בין שאין קורין) וכל המפרשים מפני ביטול בית המדרש דמשכי ליבא ואתו לאמנועי מלשמוע הדרשא שהיו דורשים לעם בשבת הלכות איסור והיתר, וטוב להן לשמוע מלקרות בכתובים ע"כ. אלא שעקר הדרשא היה בהלכות איסור והיתר. ומה שדקדק הרמב"ם לומר בתלמוד תורה שעל פה, היינו משום שלא תיקנו קדיש דרבנן על קריאת הפסוקים לבד כמו שהם כתובים בתורה שבכתב, אלא דוקא על דרשא ואין דרשא אלא בתורה שעל פה. ואולי משום הכי נקרא "קדיש דרבנן" כלומר קדיש שעל תלמוד תורה דרבנן דהיינו שעל פה, לאפוקי קדיש יתום רגילין לומר על קריאת הפסוקים לבד כמו

אחר תהלים ושיר היחוד ותפלה. ויותר נ"ל דלהכי נקרא קדיש דרבנן לפי שכל עצמו ועקר קדיש זה הוא תחנה ובקשה על רבנן כמפורש בנוסח קדיש זה.

ומיהו הא דכתב הרמב"ם בסוף פרקי אבות שהבאתי לעיל, וז"ל לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על האגדה כו'. קשה לי שהרי רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה כו' משנה הוא בסוף מסכת מכות (כג, ב), וכי תימא כיון שלא נזכר בה שום דין הלכך אע"פ שהוא משנה בסוף מכות אינו קרוי משנה אלא אגדה, א"כ קשה שהרי גם בפרקים לא נזכר בהם שום דין, א"כ למה לא יאמרו קדיש דרבנן על סיום הפרקים בלי רבי חנניא בן עקשיא. ולולא דמסתפינא מחבראי הייתי אומר שאין זה מדברי הרמב"ם ז"ל כלל, אלא איזה תלמיד טועה ומשובש כתב זה בגליון. כן נ"ל

הערות על ברכי יוסף אורח חיים סימן נה הערה א

מכבר נודע שהמדפיסים טעו במה שיחסו להרמב"ם פירוש לפרק ו' דאבות ואינו אלא לרש"י. והרמב"ם לא עשה פירוש לפרק שישי וקושיא מעיקרא ליתא

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מ עמוד א

ר' אבהו ור' חייא בר' אבא איקלעו לההוא אתרא, רבי אבהו דרש באגדתא, רבי חייא בר אבא דרש בשמעתא, שבקוה כולי עלמא לרבי חייא בר אבא ואזול לגביה דר' אבהו, חלש דעתיה. אמר ליה: אמשל לך משל, למה הדבר דומה? לשני בני אדם, אחד מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית, על מי קופצין, לא על זה שמוכר מיני סידקית

מחזור ויטרי סימן תכד

אבל אין בבא זו ממסכת' זו. ותחילת פרק היא במסכת סנהדרין. וכמו כן הנהיגו לסיים בכל פרק ופרק: ר' חנניא בן עקשיא ואף אותה בבא אינה ממסכתא זו אלא סוף פרק היא במסכתא מכות פרק אילו הן הלוקין. ולפי שיש בה סיום נאה נהגו העם לומר בסוף כל פרק ופרק

ספר הרוקח הלכות קדיש קדושה וברכו סימן שסב

וכשקורא' פירקי אבות שאומרים אחריהם ר' חנניה בן עקשיא ואומר פסוק ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ואחריו קדיש

מגן אברהם סימן נד

י"ל שגם כוונת הרמב"ם בחבורו לומר הגדה אחר תורה שבע"פ ולומר אח"כ קדיש כי היכי דלא תקשי דידיה אידיה וכן מנהג כל ישראל אחר פרקים ואין כאלהינו ובמה מדליקין הגדת אר"א כו' א"כ כשלומדין משניות י"ל הגדה אחריו כדי לומר קדיש

אליה רבה סימן קנה

כתב כנסת הגדולה [הגהות טור אות ג] דאין אומרים קדיש דרבנן, על פסוק רק על תורה שבעל פה ע"כ. ונ"ל דאם אומרים בה מדרשים או ש"ס הנדרשים עלה אומרים קדיש דרבנן, עכ"ל [ב]אליה זוטא. והא דנקרא קדיש דרבנן לפי שהוא תחנה ובקשה על רבנן, אי נמי כיון שלא נתקן אלא על תורה שבעל פה שהוא לימוד דרבנן

חיי אדם חלק א כלל ל

ואין אומרים קדיש דרבנן כי אם על תורה שבעל פה ולא אחר פסוקים ולכן אומרים ברייתא דר' חנניה בן עקשיא

משנה ברורה סימן נד

אחר שלמד איזה ענין מתורה שבע"פ יוכל לומר קדיש דרבנן ועיין במ"א שמסיק דדוקא אם אמר אח"כ עכ"פ מקצת דבר אגדה ואז יוכל לומר הקדיש דרבנן כי עיקר הקדיש זה נתקן על דבר אגדה וע"כ מנהג כל ישראל לומר אחר פרקי אבות ואחר במה מדליקין המאמר דר' חנניא בן עקשיא או חנינא ת"ח מרבים שלום וכו'. ולפ"ז יש ליזהר [ח] כשלומדים משניות יאמרו בסוף הלימוד המאמר דר' חנניא בן עקשיא וכדומה כדי שיהיו יוכלו לומר עי"ז אח"כ הקדיש דרבנן

ביאור הלכה סימן קנה

ואין אומרים קדיש דרבנן אלא על תורה שבע"פ ולא על פסוקים וכן על דברי אגדה אומרים קדיש דרבנן